

Oktober 1998 derde jaargang nummer 2
Dit informatiebulletin is een periodieke
uitgave van de
Historische Vereniging
Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werktein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt. Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van f 10,- per exemplaar, verkrijgbaar op onderstaand redactieadres.

Redactie:

Mev. E. Bakker A.J.M. v.d. Drift
 A. Makken P. Noord
 J. Stevens

Redactieadres: Kloosterstraat 8,
 9951 CE Winsum, telefoon: 0595 - 44 15 26

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
 Westerstraat 31, 9951 EM Winsum,
 telefoon: 0595 - 442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz
 Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum,
 telefoon: 0595 - 44 19 21.

Penningmeester

W. Lemstra-Wieringa
 Wierdaweg 13, 9951 ER Winsum,
 telefoon: 0595 - 44 32 03

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
 Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum,
 telefoon: 0595 - 44 15 74.

Leden

T. Trip-Nieman
 Zuiderparklaan 4, 9951 TL Winsum
 telefoon: 0595 - 44 30 51

P. Noord
 Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum
 telefoon: 0595 - 44 15 26

B. Raangs
 Havenstraat 4, 9951 AE Winsum
 telefoon: 0595 - 44 19 14

K.J. Wolters
 Broekfinne 19, 9213 RL De Wilgen
 telefoon: 0512 - 517529

Kosten lidmaatschap: f 25,- per jaar
 Bankrelatie: ABN-AMRO Winsum;
 Rekeningnr. 61 23 36 174
 Postbankrekening nr. ABN-AMRO 803935

ISSN 1386-1530

Lay-out: Jaap Stevens
 Druk: Scholma druk Bedum

Voorwoord

Volgens de notarieel vastgelegde statuten van onze vereniging (d.d. 15 december 1995) hebben wij ons tot hoofddoel gesteld 'de historische kennis van de oude gemeente Winsum te bevorderen' (artikel 2). In ditzelfde artikel is tevens aangegeven dat de vereniging dit doel probeert te bereiken door o.a. 'het adviseren over activiteiten die ten doel hebben historisch waardevolle objecten en omgeving te behouden casu quo de begeleiding te verzorgen in geval van afbraak'.

Eén van deze in historisch opzicht waardevolle objecten met zeer karakteristieke omgeving zijn ongetwijfeld de sluizen van Schaphalsterzijl, die de afgelopen jaren onderwerp zijn geweest van vaak felle (politieke) discussies en allerlei acties, omdat ten gevolge van de bodemdaling (aardgaswinning) een ingrijpende uitbreiding en aanpassing van het complex noodzakelijk wordt geacht.

Een drietal, zeer enthousiaste en betrokken leden van de Stichting Behoud Schaphalsterzijl (tevens leden van onze vereniging), opent dit nazomernummer van ons Infobulletin met een zeer informatief en van fraaie illustraties voorzien artikel over 'reparaties', die in 1790 moesten worden verricht aan dit prachtig gelegen sluizencomplex. Op het, tevens door onze vereniging gesteunde, verzoek van deze Stichting, zijn de sluizen op 19 mei j.l. aangewezen als beschermd monument. Vandaag (14 september) lees ik in de krant dat Gedeputeerde Staten van Groningen hebben besloten een 'verklaring van geen bezwaar' te verlenen aan de gemeente Winsum m.b.t. haar besluit om tot uitbreiding en aanpassing van het sluizencomplex en het oprichten van een bemalingsgebouw over te gaan. Tsja?

Ik ben er zeker van dat het laatste woord over het 'jonge' monument Schaphalsterzijl nog niet gesproken is. Als vereniging hebben wij ons in ieder geval tot taak gesteld in dit soort zaken adviserend op te treden, mede door het vergroten van de historische kennis. Immers: 'hoe minder kennis, hoe haastiger oordeel'.

■ Jacques Tersteeg.

Inhoud

Sluizen van Schaphalsterzijl in 1790	2
Nieuw verschenen boeken	10
De minuutplans van de gemeente Winsum van 1828	11
Aanbieding archiefinventarissen aan ir. A.A. Dees	17
Werkgroepen	19
Verslag jaarvergadering	20

Op 19 mei 1998 zijn de sluisen van Schaphalsterzijl door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aangewezen als beschermd monument. Het verzoek daartoe was mede gedaan door de Stichting Behoud Schaphalsterzijl, die zich al enkele jaren inzet voor het behoud en de restauratie van de zijlen. De auteurs zijn betrokken bij deze stichting. De aanwijzing tot monument is een mooie aanleiding om aandacht te schenken aan de oudst bekende constructietekeningen, uit 1790, van de Winsumer- en Schaphalsterzijl en aan de werkzaamheden die in dat jaar aan de sluisen zijn verricht.

‘Eenige sware reparatien’ aan de sluisen van Schaphalsterzijl in 1790

Info booklet Winshem

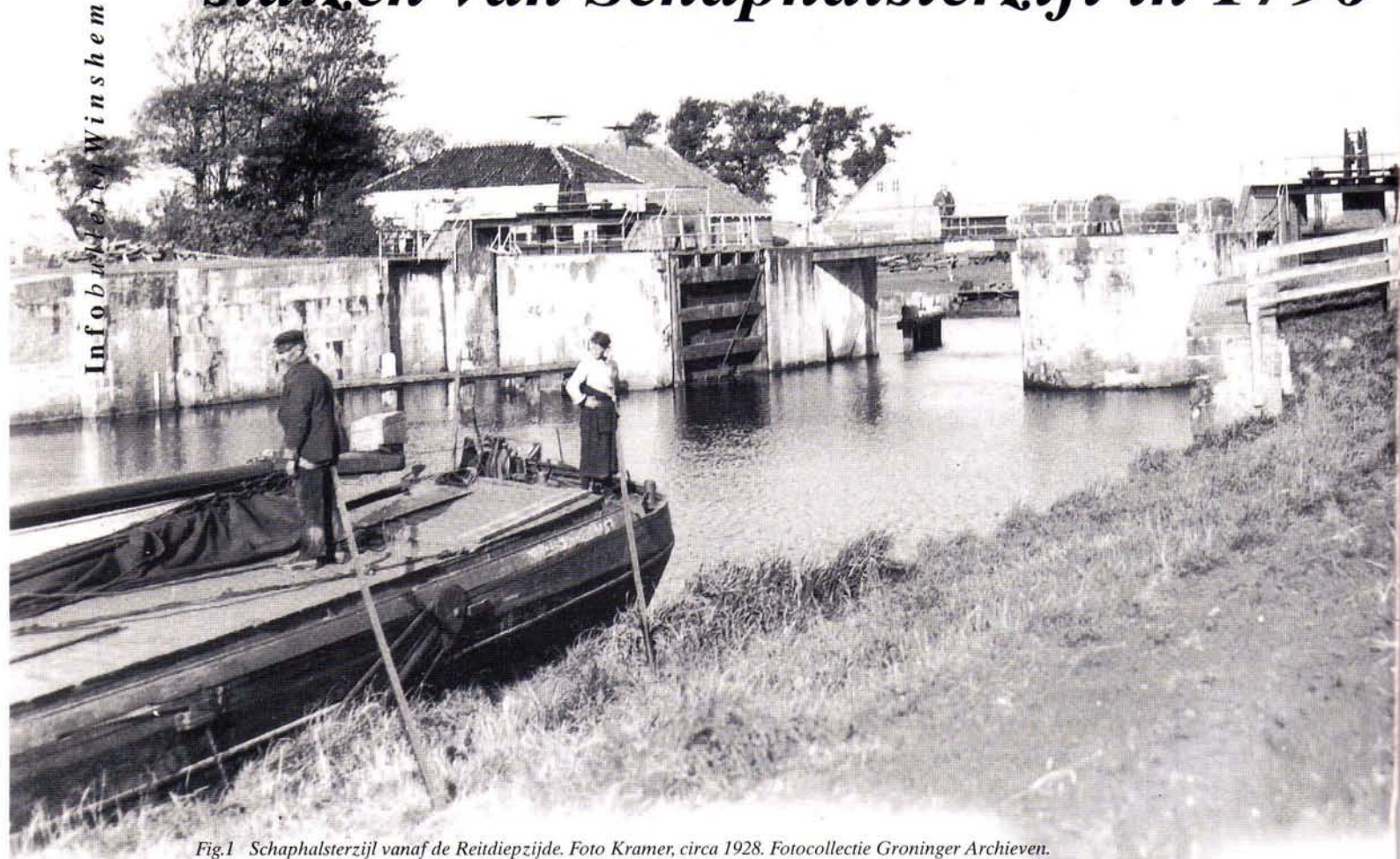

Fig.1 Schaphalsterzijl vanaf de Reitdiepzijde. Foto Kramer, circa 1928. Fotocollectie Groninger Archieven.

De sluisen van Schaphalsterzijl zijn uitwateringssluizen, die in Groningen ‘zijlen’ heten. Ze liggen in de dijk langs het Reitdiep. Overtollig water uit het bedijkte achterland werd en wordt door deze zijlen geloosd op het Reitdiep, dat tot 1877 in open verbinding stond met de zee. In tegenstelling tot een schutsluis kunnen schepen in een uitwateringssluis niet worden gescht. De sluiswachter liet overdag - tegen betaling - schepen door, wanneer het getijdewater op het Reitdiep even hoog stond als het binnenwater en de sluisdeuren zodoende konden worden geopend.

Een algemeen overzicht van de geschiedenis van de sluisen van Schaphalsterzijl is door de eerste twee auteurs beschreven in het tijdschrift *Stad & Lande* (1996-1). Van de huidige drie sluisopeningen (fig.7) dateert de oudste, de zuid(oost)elijke Schaphalsterzijl, uit 1459, in welk jaar het Winsumerdiep vanaf Winsum werd doorgetrokken naar deze plek. De noord(west)elijke opening, de Winsumerzijl, dateert uit 1635. Deze werd aangelegd nadat de oude Winsumerzijl (nu Oldenzijl bij Winsum) kwam te vervallen als gevolg van de bochtafsnijding van het Reitdiep bij Garn-

werd. De middenopening, de Nieuwe Sluis, dateert uit 1890 (fig.1). De Winsumerzijl werd in 1635 in steen gebouwd; de van oorsprong houten Schaphalsterzijl werd in 1733 omgebouwd tot een stenen sluis.

Op de vergadering van 12 mei 1789 van het bestuur van het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest (het waterschap) meldt de waterstaatkundige, de provinciale commies G.Bonsema, dat de Winsumerzijl 'onderloops' is. Onderloops wil zeggen dat bij hoog water op het Reitdiep water onder de sluisvloer door naar binnen sijpelt. Omdat dit proces alleen maar kan verergeren doordat grond onder de sluis wegspoelt, wordt besloten aan de de sluisen 'eenige sware reparatien' te verrichten. In verband daarmee maakte Bonsema enkele constructietekeningen.

Het droogzetten van de sluisen

Het was mogelijk geweest alleen de Winsumerzijl af te dammen en droog te pompen om de benodigde herstelwerkzaamheden uit te voeren. Blijkens de constructieteke-

gesproken weinig water hoeft te worden geloosd. Maar wat te doen tijdens eventuele natte perioden? Gelukkig is het afwateringssysteem van het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest verbonden met dat van het Zijlvest der Drie Delfzijlen via de schutsluis bij Oosterdijkshorn (bij Ten Boer). Hoofmeester en scheppere (het bestuur) van het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest doen in maart 1790 dan ook een verzoek aan overste schepper en scheppere der Drie Delfzijlen om 'ter geruststelling der ingesetenen' 'te sullen permitteren het afstromen door de Oosterdijkshorner verlaten of andere gevoeglijke plaatsen gedurende de tijd dat de zijlen toegedamt zullen zijn'.

Het zijlvest der Drie Delfzijlen stemt hierin toe.

Kennelijk ging het bij dit verzoek en de toestemming slechts om een formaliteit. De aanbesteding van de afdamming was namelijk al geadverteerd in de Groninger en in de Ommelander Courant van begin december 1789:

'Hoofmeester en Scheppere van Winsumer en Schaphalster Zijlvest, gedenken door hunne gecommiteerden op maandag

Fig.2 Jaarsteen 1733 met sneeuwkap. Foto Jan Delvigne, 1996.

ningen maakt men echter van de gelegenheid gebruik om de ongeveer 20 meter brede en 100 meter lange 'aarden dam' die de Winsumerzijl scheidde van de Schaphalsterzijl, te versterken. De in een punt uitlopende vleugels van dit eiland moesten aan de Reitdiepzijde ook stormvloeden kunnen weerstaan. Deze punten waren van een houten beschoeiing voorzien. Die werd nu vervangen door bakstenen keermuren en tevens werd het eiland wat ingekort. Voor deze werkzaamheden is het nodig om het Winsumerdiep aan beide zijden van het sluisencomplex over de volle breedte af te sluiten en droog te zetten. Er is dan tevens gelegenheid om aan de Schaphalsterzijl reparaties te verrichten.

Zo'n volledige afdamming betekent, dat gedurende die tijd niet kan worden uitgewaterd. De reparaties zijn gepland voor het zomerhalfjaar van 1790, wanneer er normaal

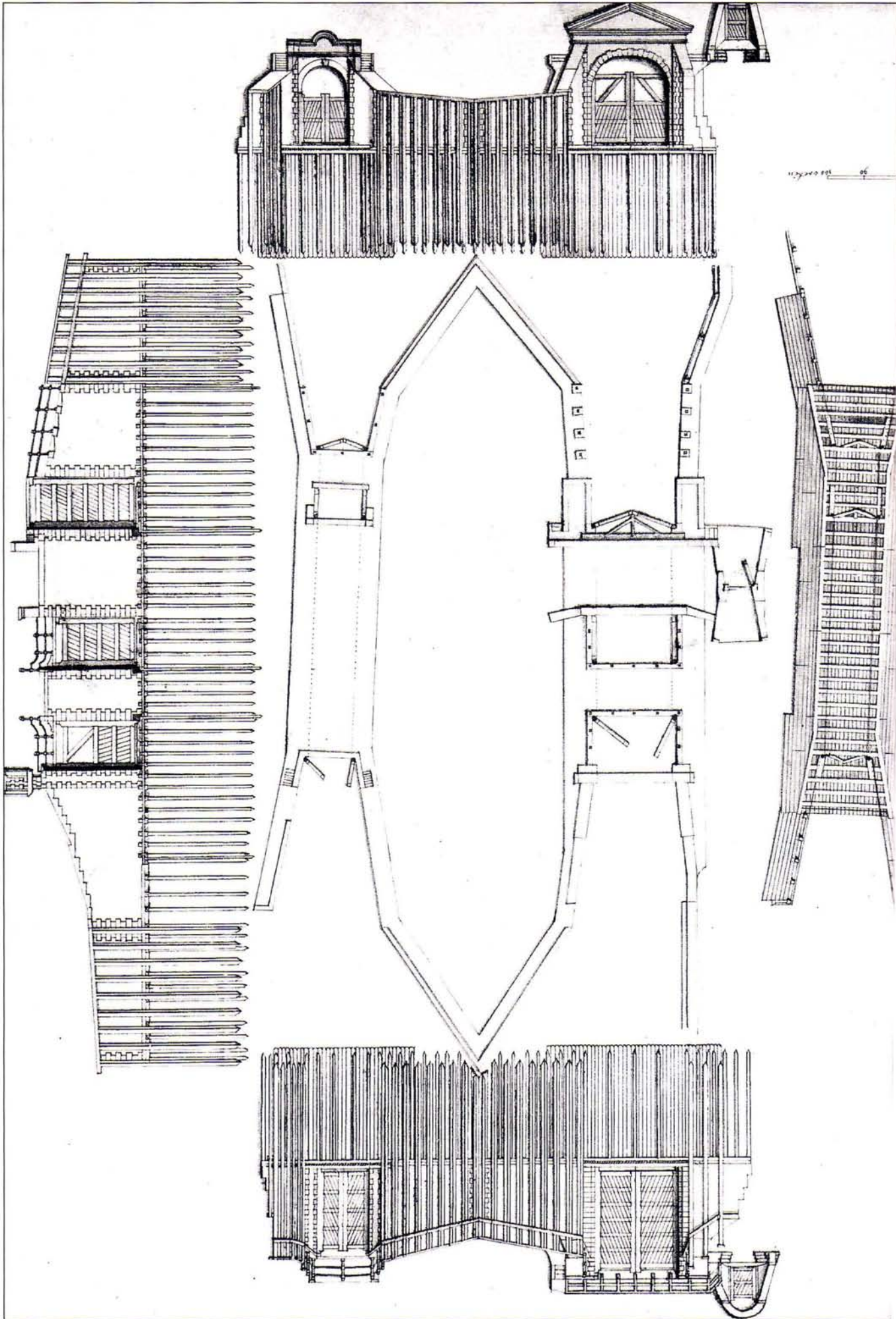
Fig.3 Waterspuwer aan oostzijde van de Schaphalsterzijl.

Foto Jan Delvigne, 1995.

den 14 december des nademiddaags praecys te twee uur ten huise van de vaandrig J.S.Damsté in de Gouden Roemer aan de minstaannemenden uit te besteden: 1mo het slagen van een kistendam ten westen de beyde zylen in de ryte voor het Reitdiep, 2do het maken van een tweede kistendam aan de binnenkant der zylen door het zyldiep, 3^{tio} het droog maken en onderhouden van het water tussen de zylen, waar van het bestek ten huise voornoemt agt dagen bevorens zal te vinden zyn.' (primo, secundo, tertio = ten eerste, ten tweede, ten derde) Uit de rekeningen blijkt dat dit werk is aangenomen voor 9700 gulden.

Het begin der afdamming wordt geadverteerd op 20 april 1790:

'Wordt bekend gemaakt dat op den 1 may een begin zal worden gemaakt met het toeslagen der dammen voor de Winsu-

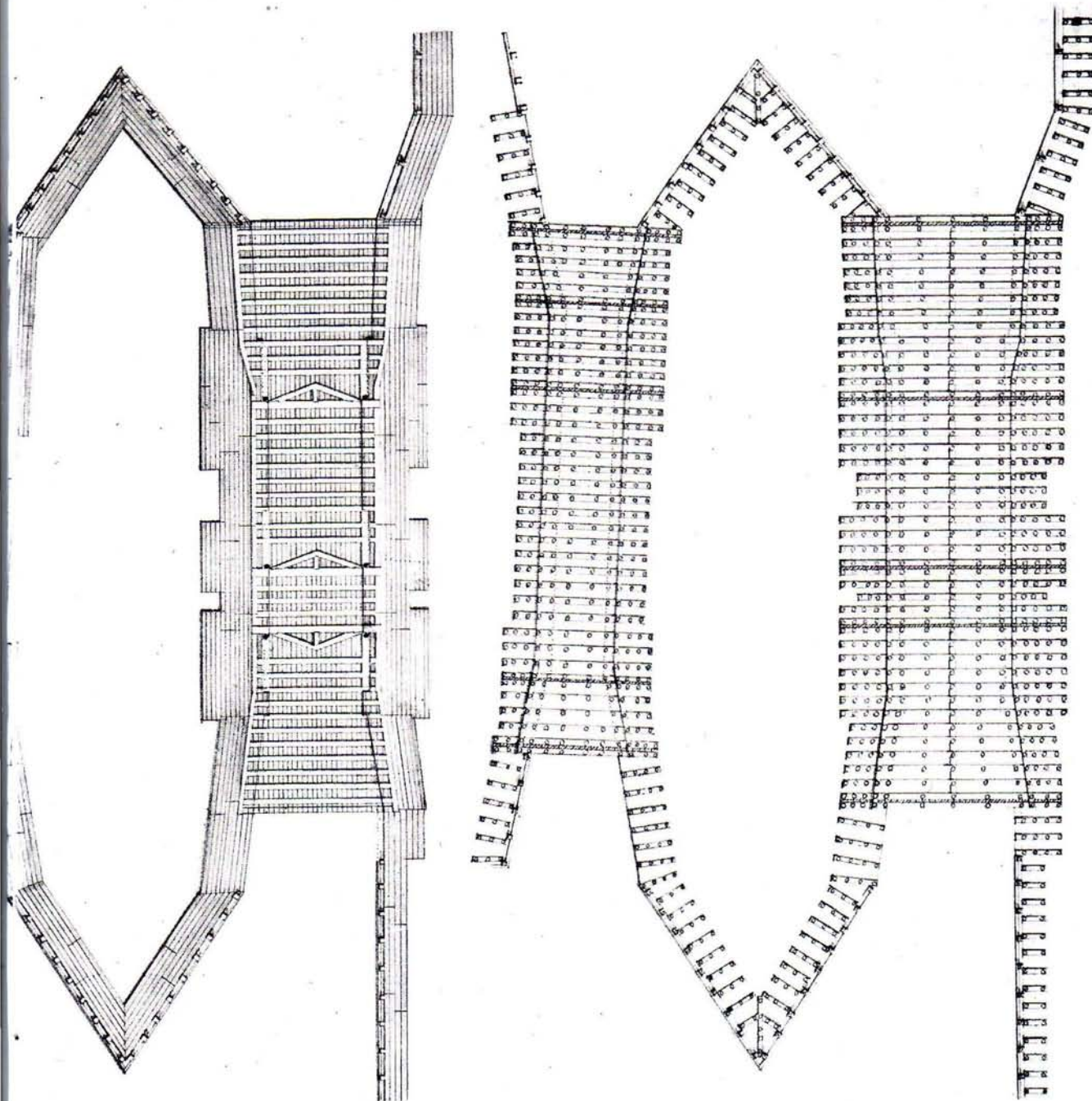

Fig.4
 Plattegronden van de sluisen van Schaphalsterzijl. Voor de duidelijkheid zijn de sluisdeuren en schotbalken in gesloten stand weergegeven. Boven: situatie 1790; streepjeslijnen geven overdekte gedeelten aan. Onder: huidige situatie; de muren onder de bruggen zijn met streepjes aangegeven.

mer en Schaphalster Zylen, zullende egter nog plus minus agt dagen daarna de schepen kunnen doorgelaten worden.'

De financiering van de reparaties

De werkzaamheden aan de sluzen zullen tienduizenden guldens gaan kosten. Uiteindelijk zullen deze kosten moeten worden opgebracht door middel van het 'zijlschot' (de waterschapsbelasting) dat de ingelanden betalen. Om echter tijdig geld beschikbaar te hebben, wordt een lening uitgeschreven tegen 3 procent rente. Allerlei notabelen schrijven hierop in, maar ook de kerken van Uithuizen, Eenrum en van Breede. Op 1 oktober 1790 wordt gemeld, dat er al 30.000 gulden is geleend. Men gaat door met lenen tot het bedrag van de uitgaven, 48.000 gulden, is bereikt.

De werkzaamheden worden grotendeels in eigen beheer door het zijlvest uitgevoerd. Slechts enkele onderdelen worden openbaar aanbesteed, zoals de levering van een deel van het materiaal. Dit blijkt uit een advertentie in de Groninger en in de Ommelander Courant van februari/maart 1790:

'Hoofmeester en Scheperen van Winsumer en Schaphalster Zylvest, gedenken door hunne gecommiteerden publyk aan de minstaanneemende uit te besteeden:

1mo Het leveren van plus minus tweemaal hondert duizent gaare baksteen en baksteen klinkert en grauwe baksteen.

2do Het leveren van plus minus veertien hondert tonnen beste velt kalk.

3^{tio} Het leveren van plus minus ses hondert tonnen beste cement.

4to Het leveren van eiken houdt tot een paar nieuwe vloet deuren en wat daar meerder van eiken houdt vereist.

Deze besteedinge zal geschieden ten huize van de vaandrig J.S.Damsté in de Gouden Roemer tot Groningen op dinsdag zynde den 9 maart 1790, des agtermiddaags om 2 uur, alwaar de bestekken 8 dagen voor de besteedinge zyn te leezen.'

Uit het algemene overzicht van inkomsten en uitgaven is niet precies op te maken voor hoeveel deze leverantie is gegend.

In categorieën ingedeeld zijn de uitgaven van de 'sware reparaties' (in guldens):

Afdammen en drooghouden	9.700
Gereedschappen	165
Materialen (bakstenen, zandsteen, hout, ijzer e.d.)	22.075
Lonen	5.260
Administratie e.d.	660
<hr/>	
Totaal	47.860

Beschrijving van de tekeningen

Bijgaande constructietekeningen van de Winsumer- en Schaphalsterzijl uit 1790 zijn te vinden in de Groninger Archieven onder de stamnummers RAG 1581, RAG 1582 en RAG 1583. Zij worden hier afzonderlijk besproken.

Plattegrond van de Winsumer- en Schaphalsterzijl met de daarin aangebrachte verbeteringen.
Pentekening 57,5 x 100 cm, G.Bonsema 1790 (RAG 1581) (Fig.5)

Getekend is een schematisch bovenaanzicht van de zijlen, waarin de breedte is aangegeven van de houten funderings-

vloer waarop het muurwerk is gebouwd. Ter oriëntatie: rechts is het Reitdiep en links het Winsumerdiep.

Boven zien we de Schaphalsterzijl met de tekst '*Kleine zijle 11 1/4 voet wijdt*'; onder de Winsumerzijl met '*De groote zijle 20 voet wijdt*'. In de zijlen zijn van links naar rechts de ebdeuren, de vloeddeuren en de stormdeuren getekend. Met ebdeuren wordt bij een lage stand van het buitenwater het binnenwater (het Winsumerdiep) op peil gehouden. Vloeddeuren en stormdeuren keren het buitenwater (bij vloed op het Reitdiep), waarbij de stormdeuren alleen bij bijzonder hoog water worden gesloten. Tussen de zijlen ligt het eiland, ook wel 'aarden dam' genoemd, met de nieuwe stenen punten en gestippeld de oude houten punten. De tekst luidt:

'Platte grondt van de Winsumer en Schaphalster zijlen, in het 1790 droog geweest, en voor de houten punten, binnen en buiten verandert in metzelwerk, en de val bedden verlengt, met nieuwe slagbalken, en puntstukken, en de over reede booge, met veele andere groote verandering, en verbeetering met 3 paar nieuwe deuren & G.Bonsema Commies Provinciaal'

De valbedden zijn de gedeelten aan de buitenzijde van de sluzen, waar de bodem met planken of steen is beschermd tegen het uitschuren door stromend water tijdens het uitwateren. De 'over reede booge' is de boog over de sluis waar de weg over gaat. In het bovenaanzicht zijn gedetailleerd getekend de slagbalken en de puntstukken, waar de sluisdeuren tegen afsluiten. Van de stormdeuren is er één geopend en één half geopend getekend

Opstand en plattegrond van de Winsumerzijl. Pentekening 54,5 x 98,5 cm, G.Bonsema 1790 (RAG 1582) (Fig.5)

Boven is een doorsnede getekend in de lengterichting van de zijl met de tekst '*de geheele opstal van de Winsumerzijle*'. We zien het muurwerk met van links naar rechts een eb-, een vloed- en een stormdeur in geopende toestand. Tussen de eb- en de vloeddeur ligt de brug. Daaronder een plattegrond met in de onderste helft het palenplan en in de bovenste helft de houten constructie van de fundering en de sluisvloer. De tekst luidt '*Het onderwerk van de Winsumer zijle in 't jaar 1790 beijde droog geweest: G.Bonsema commies provinciaal*'.

Plattegrond en opstanden van de Winsumer- en Schaphalsterzijlen. Gekleurde pentekening 61 x 82,5 cm (RAG 1583) (Fig.4)

In de rechter plattegrond zien we het palenplan. Alle palen zijn minutieus ingetekend. Over de palen liggen houten balken, de 'kespen'. Palen en kespen zijn met elkaar verbonden door middel van een zwaluwstaartvormige pen-en-gat verbinding. De palen zijn ongeveer negen meter lang. Op vijf plaatsen zijn onder de sluisvloer houten damwanden geplaatst om onderloopsheid tegen te gaan. Het verbeteren van deze damwanden bij de Winsumerzijl zal het hoofdoel van de 'reparaties' zijn geweest.

De middelste plattegrond toont de houten vloeren op de kespen. Hierop zijn de sluismuren en de aansluitende kademuren opgemetseld. Tussen de muren ligt de sluisvloer, waar zware balken, de 'zwalpen', over de vloerplanken zijn

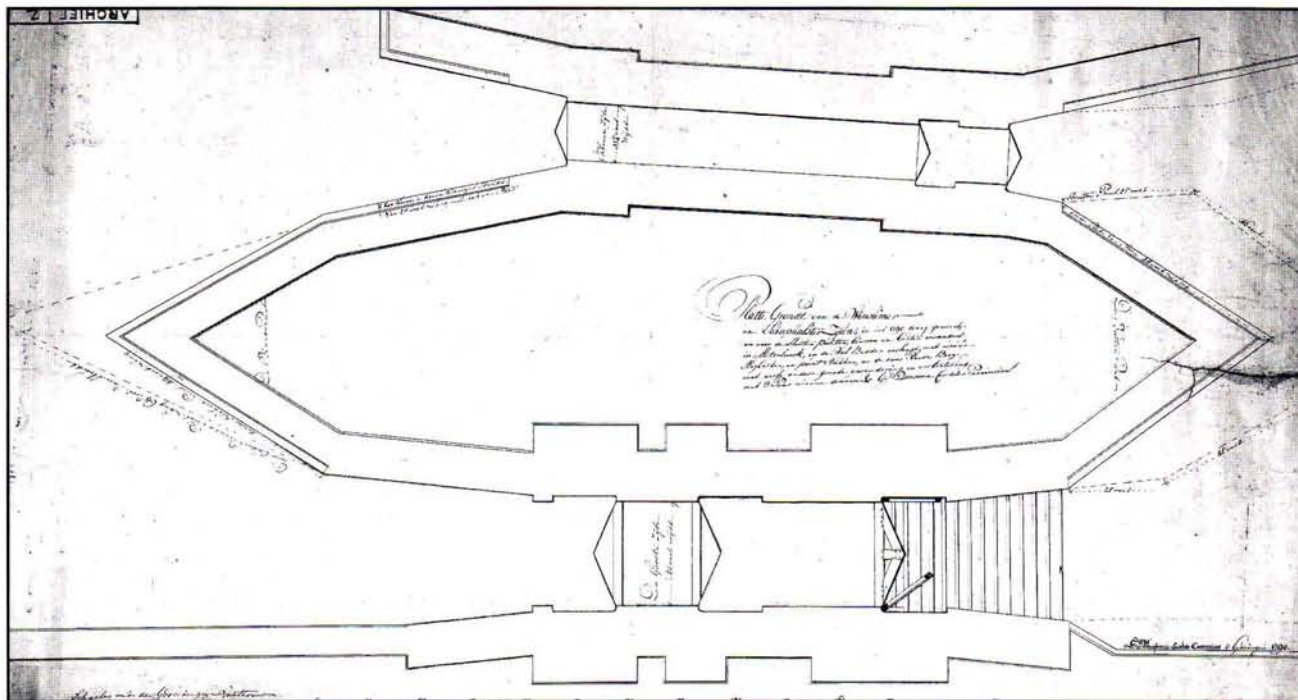
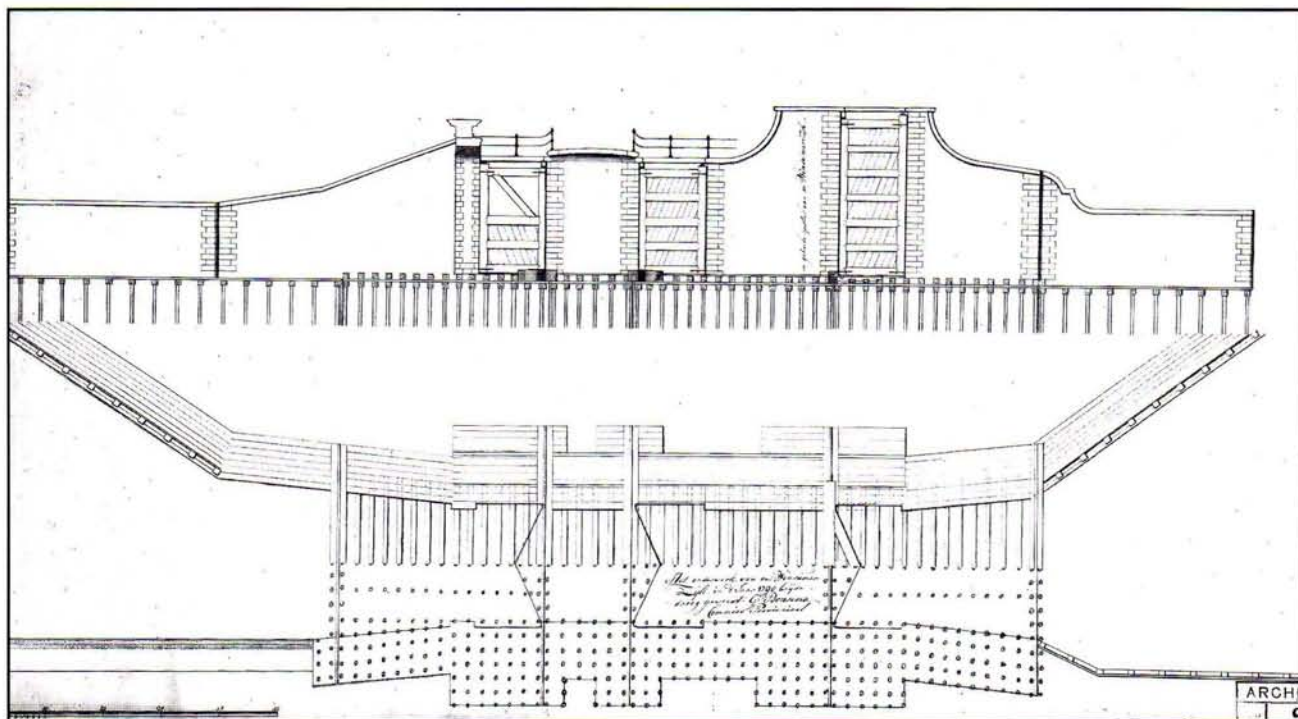

Fig.5 Plattegrond van de Winsumer- en Schaphalsterzijlen, RAG 1581 (boven) en plattegrond en opstand van de Winsumerzijl, RAG 1582 (onder).

aangebracht. De ruimte tussen de zwalpen wordt meestal opgevuld met metselwerk om een vlakke vloer te krijgen. Verder zien we de zware slagbalken en puntstukken die dienen als aanslagdrempels voor de sluisdeuren. In de lengterichting van de sluis liggen nog de 'komplaten', brede zware balken waarin de draaipunten van de sluisdeuren zijn uitgespaard (zwarte stippen).

De linkertekening toont in het midden een bovenaanzicht van de gehele constructie zonder dijk, met links de smalle Schaphalsterzijl, rechts de brede Winsumerzijl en in het midden het eiland tussen de zijlen met de nieuwe punten. Boven is het Reitdiep en onder het Winsumerdiep.

Duidelijk zijn de eb- en de stormdeuren te zien. De vloeddeuren zijn in geopende stand minder duidelijk herkenbaar. Goed is ook te zien, dat de Schaphalsterzijl bijna geheel is overkluisd met een stenen tongewelf. De Winsumerzijl wordt overspannen met van onder naar boven een sierboog, een brug tussen de ebdeuren en de vloeddeuren en een overkluizing met daarop het dijklichaam, waar de stormdeuren tegen afsluiten. Overkluizingen en overspanningen verstevigen de constructie door de muren ter weerszijden van de sluis met elkaar te verbinden (ze werken als 'stempels').

Rondom deze plattegrond zijn verschillende zij-aanzichten

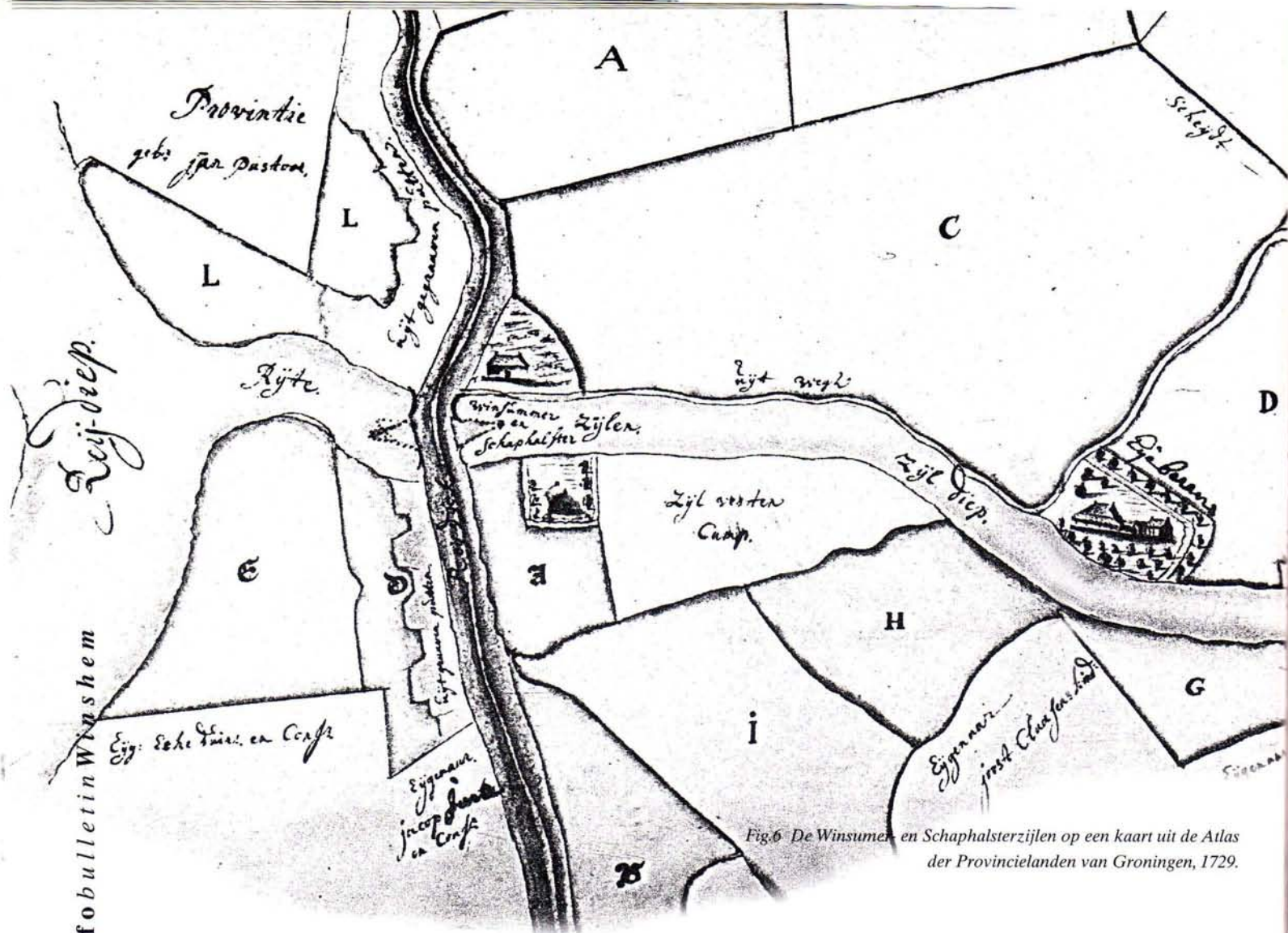

Fig. 6 De Winsumer- en Schaphalsterzijlen op een kaart uit de Atlas der Provinciellanden van Groningen, 1729.

getekend. Boven een aanzicht vanaf het Winsumerdiep met over de Winsumerzijl de sierboog met fronton, waarop waarschijnlijk de wapens van de hoofmeester en scheppers waren afgebeeld. Tussen de Schaphalsterzijl en de Winsumerzijl kijken we tegen het muurwerk van het sluiseland aan, met vaf het Winsumerdiep met over de Winsumerzijl de sierboog met fronton, waarop waarschijnlijk de wapens van de hoofmeester en scheppers waren afgebeeld.

Tussen de Schapt getekend, maar de kruin ligt ter hoogte van de bovenrand van de tekening. Met de dijk heeft ook het poortje te maken, dat rechtsboven in dit aanzicht is getekend. Dit is een doorgang door de dijk naar het buitendijkse land (zie ook de plattegrond eronder naast de Winsumerzijl). Ook deze deur moet bij stormvloed het Reitdiepwater kunnen keren.

Onder een aanzicht vanaf het Reitdiep (zeezijde), ondersteboven getekend, met de stormdeuren in gesloten stand. Links een zij-aanzicht in de lengte van de Winsumerzijl. Dit aanzicht verschilt op onderdelen van het zij-aanzicht van RAG 1582. Zo is de brug smaller en is de bovenkant van de sluisuren bij de stormdeuren anders van vorm. Aangezien de huidige resten van het muurwerk bij de vroegere stormdeur van de Winsumerzijl overeenkomen met tekening RAG 1583 en niet met RAG 1582 (er is geen deurkas), gaan we er van uit, dat RAG 1583 de meest correcte tekening is. Misschien is deze voor een decoratief doel getekend.

Het groot herstel van 1790

Om de in 1789 geconstateerde onderloopsheid te verhelpen was het noodzakelijk om tenminste één damwand onder de Winsumerzijl te vernieuwen. Op de tekeningen zijn de vijf damwanden te zien, aan het eind van de vloeren en onder de drie slagdrempels. Omdat deze damwanden ook onder de sluisuren doorlopen is het bij vervanging noodzakelijk de muren ter plaatse van de damwand gedeeltelijk te verwijderen. Al met al een forse ingreep. Opmerkelijk is het daarom, dat Bonsema in zijn beschrijving van de werkzaamheden op tekening RAG 1581, geen vernieuwing van een damwand noemt. Misschien omdat damwanden op die plattegrond niet zichtbaar zijn?

Dit brengt ons op de vraag of de sluisen in 1790 zijn vernieuwd, zoals de tekeningen zouden kunnen suggereren, of alleen gerepareerd. Logisch is, dat onder de Winsumerzijl tenminste één damwand is vernieuwd. Verder is het eiland tussen de sluisen van bakstenen muren voorzien. De geleverde hoeveelheid bakstenen zoals die blijkt uit de aanbesteding van 1790, is echter nauwelijks toereikend voor deze muren.

Tegen een algehele vernieuwing van beide zijlen zijn verschillende argumenten aan te voeren. Bij gehele vernieuwing zou waarschijnlijk het gehele karwei openbaar zijn aanbesteed. In beide zijlen zou dan het formaat baksteen hetzelfde zijn. De huidige muren van de Winsumer- en de Schaphalsterzijl tonen afwijkende steenformaten. In 1789 worden trouwens alleen problemen met de Winsumerzijl vermeld. Ook is geen aparte constructietekening van de

Schaphalsterzijl gemaakt. We dienen tevens te bedenken dat de Schaphalsterzijl pas in 1733 in steen was uitgevoerd, terwijl de Winsumerzijl vrijwel een eeuw ouder was. De stenen Schaphalsterzijl is in 1733 ontworpen door stadsbouwmeester Anthoni Verburgh, die in 1725 de Termunterzijl bouwde. De halfronde vorm van het fronton van de Schaphalsterzijl op RAG 1583 lijkt op die van de rijk versierde borstwering van de Termunterzijl. Het is daarom aannemelijk dat dat aanzicht van de Schaphalsterzijl uit het jaar 1733 stamt.

Tot slot worden op tekening RAG 1581 drie paar nieuwe deuren genoemd, voldoende voor alleen de Winsumerzijl. In de aanbesteding wordt overigens maar één paar nieuwe vloeddeuren genoemd.

Dit alles lijkt te betekenen, dat de verschillen tussen de Schaphalsterzijl en de Winsumerzijl, zoals die ondermeer blijken uit de overkluizingen en de sierbogen op de constructietekeningen, meer te maken hebben met hun verschillend bouwjaar, respectievelijk 1733 en 1635, dan dat ze tot stand kwamen bij de 'sware reparaties' van 1790 (fig.6).

Wat is er momenteel over van de oude sluisen?

De meest zichtbare verandering uit 1790, de stenen muren van het sluiseland, zijn in 1890 verdwenen bij de bouw van de Nieuwe Sluis. Ook de overkluizingen verdwenen daarbij. Van de oude Winsumerzijl rest nog de noordmuur en een klein gedeelte van de zuidmuur. Vanaf het Reitdiep zien we in de noordmuur twee 19e-eeuwse sponningen voor schotbalken om de sluis droog te zetten, en vervolgens als oude sporen een natuurstenen verspringsing in de muur, de slagstijl van natuursteen waartegen de stormdeur afsloot, en de deurkassen van de vloeddeuren. Onder de brug zijn aan beide zijden de deurkassen met de slagstijlen van de ebdeuren bewaard gebleven.

Van de oude Schaphalsterzijl is een deel van de noordmuur en de gehele zuidmuur bewaard gebleven. Vanaf het Reitdiep zien we aan de zuidmuur achtereenvolgens de slagstijl

van de stormdeur en het restant van de deurkas met slagstijl van de vloeddeur (nabij de waterlijn).

Voor beide zijlen geldt dat het metselwerk met gladde steen (strengperssteen) werd aangebracht bij de veranderingen uit 1916/17. De houten sluisvloeren dateren bij de Schaphalsterzijl van 1733 (misschien zelfs van daarvet slagstijl van de vloeddeur (nabij

In 1890 zijn twee gedenkstenen met de jaartallen 1733 en 1662, waarschijnlijk de sluitstenen uit de bogen van de oude sluisen, ingemetseld aan de Reitdiepzijde van de toen gemaakte sluiselands (fig.2). Het jaar 1733 is het bouwjaar van de stenen Schaphalsterzijl. Deze sluitsteen is dus eigenlijk aan de verkeerde kant ingemetseld. Van 1662 is niet bekend wat er in dat jaar gebeurde. Wel is van de Winsumerzijl een sluispot (onderdraaipunt van de deur) bewaard gebleven, die gegoten is in 1660. Waarschijnlijk zijn er toen reparaties uitgevoerd; in ieder geval zijn de deuren vernieuwd.

Aan de binnenzijde van de huidige Winsumer- en Schaphalsterzijlen bevinden zich twee waterspuwers die qua uiterlijk heel goed van de oude sluisen afkomstig kunnen zijn (Fig.3). Ook de windwijzer is (gedeeltelijk) afkomstig van de oude sluisen, want in 1798 is sprake van 'de leeuw aan het bred bij de zijlen'.

Twee sluispotten zijn aanwezig in het Groninger museum, één uit 1733 van de Schaphalsterzijl en één, zoals gezegd, uit 1660 van de Winsumerzijl.

De hoge ouderdom van muren en vloeren van de sluisen van Schaphalsterzijl is voor de Stichting Behoud Schaphalsterzijl een belangrijke reden om ervoor te pleiten dat zeer voorzichtig met deze monumentale sluisen wordt omgegaan. Bij het eventuele droogzetten van de sluisen, noodzakelijk voor de door het waterschap Noorderzijlvest geplande wijzigingen, zou wel eens onherstelbare schade aan de fundering kunnen ontstaan.

■ *Koos de Jong, Jan Delvigne en Cees de Ranitz*

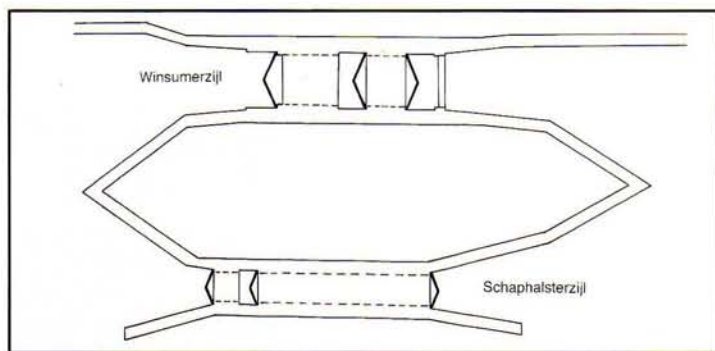
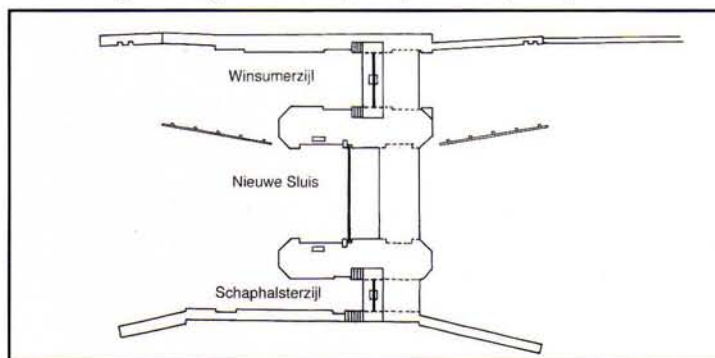

Fig 7 Plattegronden 1970 (boven) en heden (onder).

Literatuur en bronnen

Delvigne, Jan en Koos de Jong: 'Twee eeuwen sluisen van Schaphalsterzijl'. In *Stad & Lande* 5 nr 1 (1996), blz.2-9.

Hempenius, A.L.: 'Winsum waterstaatkundig'. In Formsma, W.J.(red.), *Winsum, Gedenkboek 1982*. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis. Groningen 1982, blz.103-130.

Hempenius, A.L. & C.Tromp: *Inventaris van archieven van zijlvesten en dijkrechten*. Groningen 1994.

Knol, E.: 'Zijlbeslag in het Groninger museum'. In *Stad & Lande* 5 nr 4 (1996), blz.9-12.

Noord, P.: 'Windwijzer te Schaphalsterzijl'. In *Infobulletin Winshem* 2 nr 2 (sept. 1997) blz.6.

Register van resoluties en notulen van de vergaderingen van hoofmeester en scheppers. Archief Winsumer- en Schaphalsterzijlvest nr. 29, Onderdendam.

Rekening van ontvangsten en uitgaven van het groot herstel aan de Winsumer- en Schaphalsterzijlen, 1790/91. Archief Winsumer- en Schaphalsterzijlvest nr. 231. Onderdendam.

Oproep

De Stichting Borg Verhildersum is bezig met de inventarisatie van voorwerpen in en bij de boerderij Welgelegen. De gegevens van de collectie wil men invoeren in een geautomatiseerd bestand. Het is de bedoeling om meer bijzonderheden te verzamelen over de voorwerpen. Hierbij wordt gedacht aan het noteren van meer details en specifieke informatie over de voorwerpen.

Deze oproep is gericht aan leden van onze vereniging, die hierbij willen assisteren en zitting willen nemen in de werkgroep. Voor inlichtingen en opgave kunt u zich wenden tot: Commissie Welgelegen, p/a Loohof 15, 9965 TR Leens, telefoon 0595-572106 of 0595-571430.

LEDENVERGADERING EN LEZING

28 OKTOBER A.S.

De eerstvolgende ledenvergadering zal plaatsvinden op

woensdag 28 oktober

a.s. in de grote zaal van **De Hoogte**,

Kerkpad te Obergum, **aanvang 20.00 uur.**

De heer **Ir. W. Havik**, die o.a. hoofd is van de Stichting Welstandszorg van de Gezamenlijke Gemeenten in de provincie Groningen en secretaris van de Boerderijstichting, zal na afloop van de korte vergadering een lezing verzorgen met

als onderwerp:

BOERDERIJBOUW IN GRONINGEN.

Wij hopen weer veel leden te kunnen

begroeten. Belangstellenden

(entree f 5,00) zijn ook van harte welkom.

Het bestuur.

Nieuw verschenen boeken

De volgende boeken zijn onlangs verschenen:

Titel:

St. Maarten

Vertaling: (Latijn) Peter Nissen en Else Rose

Uitgever: Kok, Kampen

Nr.: ISBN 90-242-9312-X

Bijzonderheden: Beschrijft het leven van de heilige Martinus.

Titel:

De Vrede van Munster

Auteur: S. Groenveld

Uitgever: SDU, Den Haag

Nr.: ISBN 90-399-13633

Bijzonderheden: In 1998 was het 150 jaar geleden dat de Vrede van Munster werd gesloten en de toenmalige Republiek der Verenigde Nederlanden werd erkend als soevereine staat.

Titel:

Reize naar Holland

Auteur: Magda Bolt

Uitgever: Hameland Pers

Nr.: ISBN 90-7081.207

Prijs: f 29,50 (geïllustreerd)

Bijzonderheden: Beschrijft de reconstructie van een reis van Eenrum naar Leiden in 1807.

Titel:

Op zoek naar de Horizon

Auteur: Henny Groenendijk, prov. archeoloog

Uitgever: Regio Project Groningen

Nr.: ISBN 90.5028.083.8

Prijs: f 39,95 (300 pagina's, 80 afbeeldingen)

Bijzonderheden: Beschrijft de prehistorie van de Groninger Veenkoloniën en Westerwolde.

Titel:

De levensschets van Geert Reinders, 1737-1815

Auteur: Werkgroep Winsumer schrijvers en schrijfsters

Uitgever: St. Historische Uitgaven Winsum-Obergum (p/a Westerstraat 31, Winsum, tel. 0595-442456)

Nr.: ISBN 90.5294.164.5

Prijs: f 25,-

Bijzonderheden: Reinders ontdekte een geneesmiddel tegen de runderpest. Hij ontwikkelde zich van molenaarsknecht tot lid van de toenmalige Eerste Kamer en bekleedde vele plaatselijke functies.

De minuutplans van de gemeente Winsum van 1828

Aflevering II: De kom van WINSUM (E)

In het mei-nummer van het Infobulletin Winshem werd een begin gemaakt met een uitgave van fragmenten van de zgn. minuutplans of oudste kadastrale kaarten van de Gemeente Winsum van 1828. De eerste aflevering bevatte een uitgave van de kaart van de kom van Obergum.

In deze tweede aflevering is de kom van Winsum aan de beurt.

■ Kees Wolters

■ Jacques Tersteeg

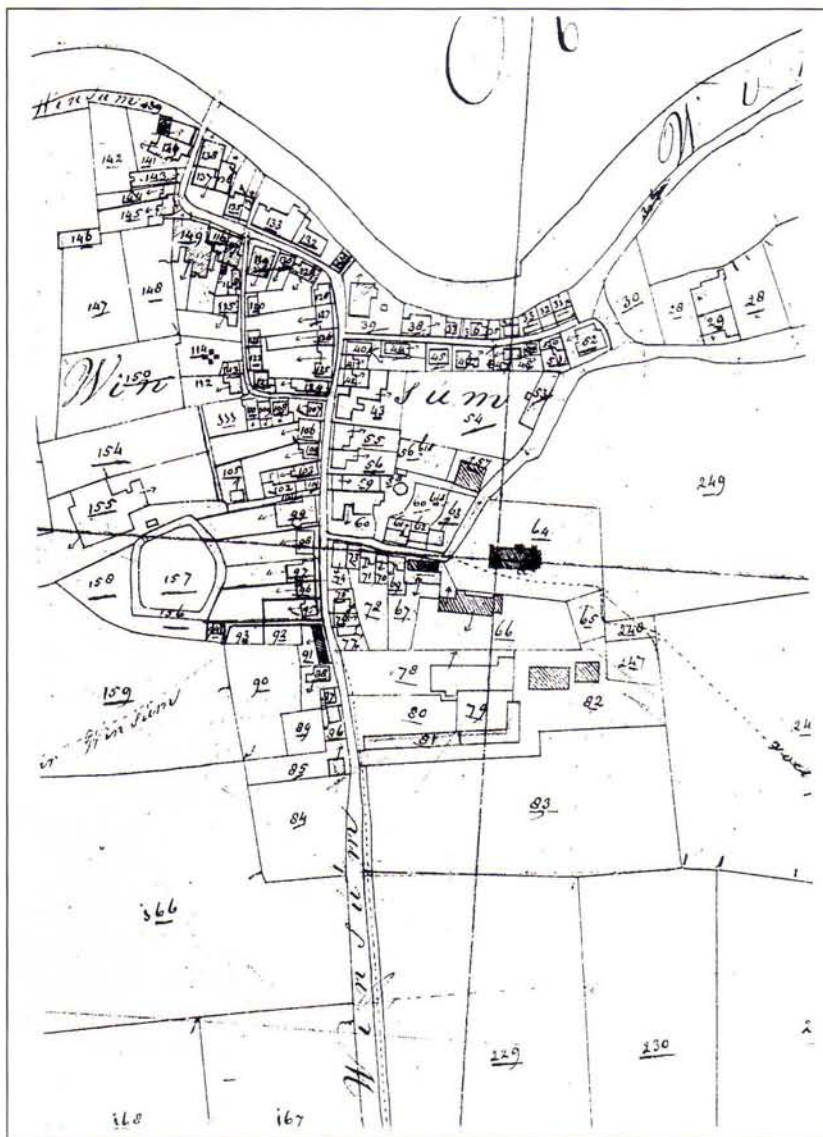
In de inleiding van de eerste aflevering van onze uitgave van de minuutplans van de Gemeente Winsum hebben wij een aantal meer algemene zaken behandeld die van belang zijn voor een goed begrip van de oudste kadastrale kaarten. Zo bespraken wij

in het kort enkele achtergronden voor het ontstaan van het Kadaster (p. 9) en gaven wij een overzicht van de belangrijkste gegevens die in het Kadaster te vinden zijn (p. 10). Tevens werd een overzicht afgedrukt van de minuutplans en 'Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels' (zgn. OAT's) van de Gemeente Winsum zoals deze in het Kadaster worden bewaard (p. 10). Tenslotte beschreven wij op welke wijze onze uitgave van kaart van de kom van Obergum tot stand was gekomen.

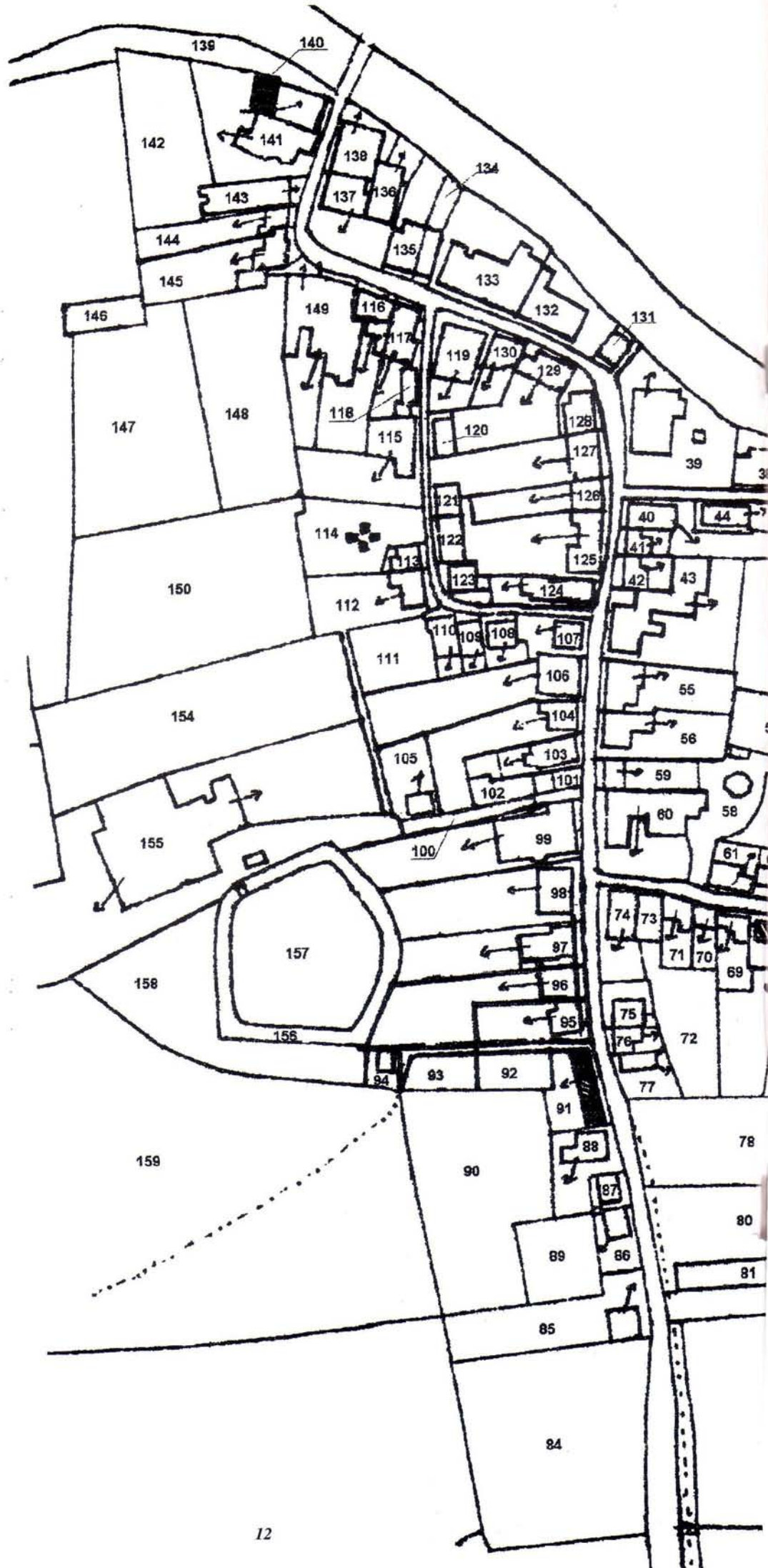
De hierna uitgegeven kaart van de kom van Winsum is een fragment van de zgn. sectie E van de kadastrale Gemeente Winsum, die in totaal 6 secties telde (A t/m F). De oorspronkelijke kaart werd op schaal 1 : 2500 uitgevoerd door de landmeter 1^e klasse, R.B. Leggelo (zie kaart 1). Uit de bijbehorende OAT's werden per perceel van de kom van Winsum dezelfde gegevens opgenomen als bij de kaart van de kom van Obergum, vgl.: kadastraal nummer van het perceel, achternaam en voornamen van de eigenaar of zakelijk gerechtigde, het beroep van de eigenaar, de woonplaats van de eigenaar, de soort (functie) van het eigendom en de oppervlakte van het perceel, door ons in vierkante meters opgegeven.

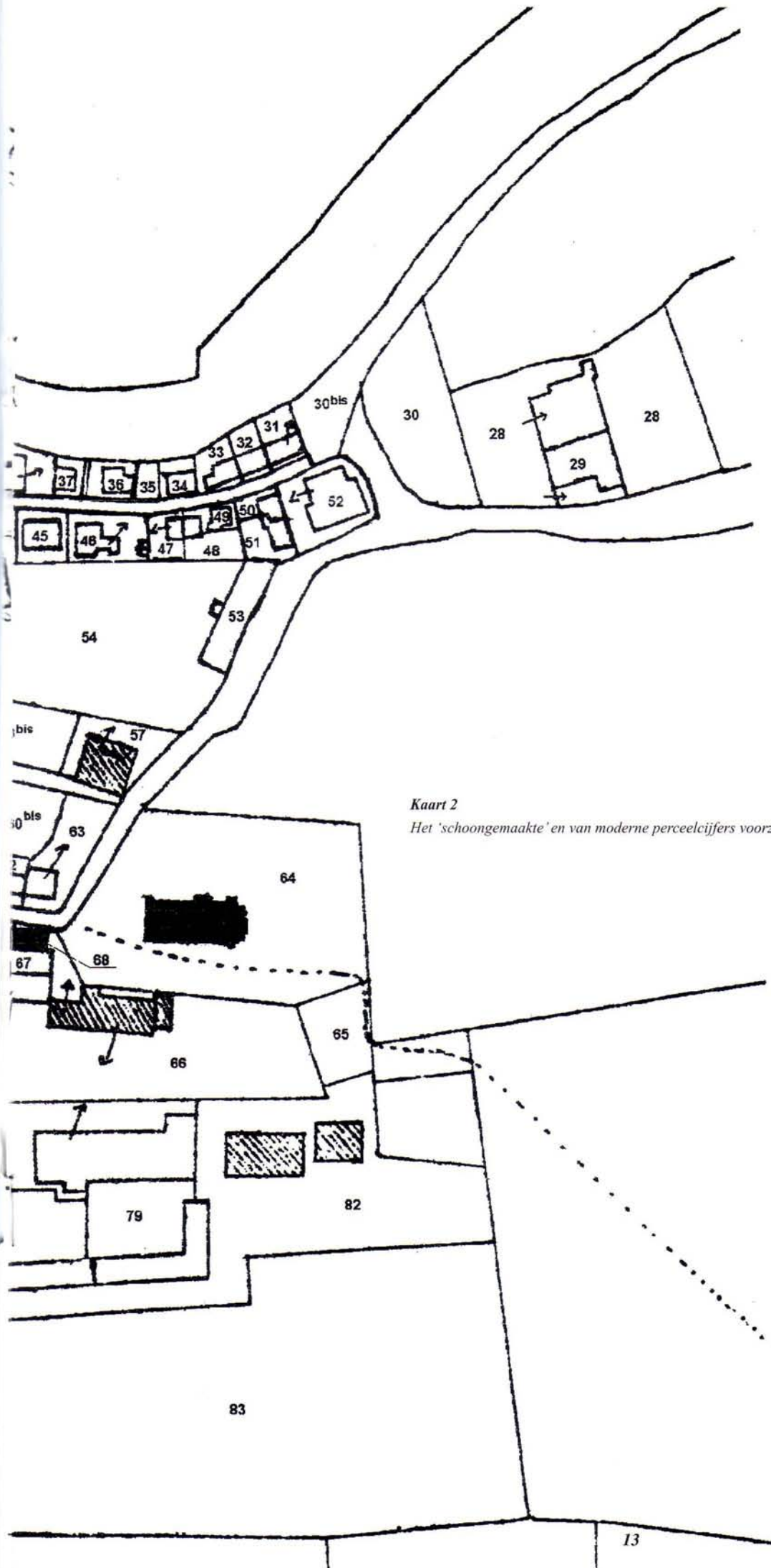
Bij de uitgave van het hier afgedrukte minuutplanfragment hebben wij wederom dezelfde methode toegepast als bij de kaart van Obergum. De originele, soms nogal bezoedelde en moeilijk leesbare, kaart werd met behulp van een computer gescand en daarna handmatig 'schoongemaakt', d.w.z. vlekken, teksten en perceelnummers werden verwijderd. Anders dan in het geval van Obergum hebben wij in het kaartfragment van de kom van Winsum de pijltjes en donker gekleurde of gearceerde percelen (= niet belastbare kerkelijke eigendommen) nu wel gehandhaafd, evenals uiteraard de oorspronkelijke stippellijnen (= oude voetpaden). De leesbaarheid van de kaart werd hierdoor niet verminderd.

In de aldus schoongemaakte kaart werden vervolgens de perceelnummers in moderne en leesbare cijfers weer ingevoegd (zie kaart 2 en kaart middenblad).

Kaart 1 Fragment van een van de originele kaartbladen van de minuutplans van de gemeente Winsum, sectie E. De kom van Winsum.

Kaart 2

Het 'schoongemaakte' en van moderne perceelcijfers voorziene kaartfragment met de kom van Winsum.

SECTIE E (fragment). De kom van Winsum.

nr.	achternaam	voornamen	beroep	woonplaats	functie perceel	opp.m ²
28	Hopman	Geuchien Bartels	bierbrouwer	Winsum	huis & tuin	2120
29	idem	idem	idem	idem	brouwerij	310
30	Winsum	Gemeente Bestuur van		Winsum	weideland	970
30bis	<i>(wordt niet aangegeven)</i>					
31	Dijk	Pieter Jurriens	landbouwer	Winsum	huis & tuin	150
32	Kuipers (Wed.)	Jus	winkelier	Winsum	huis & tuin	120
33	Frans (Erven)	Jacob Albertus	winkelier	Winsum	huis & tuin	149
34	Huizinga	Jan Pieters	koopman	Obergum	huis & tuin	100
35	Feerma (Erven)	Derk Kornelis	schoenmaker	Winsum	leerlooyerij & erf	60
36	Boer de	Jurriens Klaasens	landbouwer	Ranum	huis & tuin	154
37	Feerma (Erven)	Derk Kornelis	landbouwer	Ranum	huis & tuin	99
38	Piema	Abel Hindriks	dagloner	Winsum	huis & tuin	300
39	Ham van	Joost Cornelis	tigchelaar	Winsum	huis & tuin	880
40	Smit (Wed.)	Freerks	winkelier	Winsum	huis & tuin	350
41	Lammerts	Hendrik L.	pelmolenaar	Wehe	huis & tuin	112
42	Smits	Jan Batten	kleermaker	Winsum	huis & tuin	160
43	Haar ter (of zijne erven)	Johannes Wilhelmus	medicinael doctor	Winsum	huis & erf	850
44	Fokkens	Jacobus	barbier	Winsum	huis & tuin	210
45	Berg van den	Johannes Hendrikus	timmerman	Winsum	huis & tuin	210
46	Smit	Hendrik Pieters	smid	Winsum	huis & tuin	310
47	Pool (Wed.)	Siemon Jans	dagloner	Winsum	huis & tuin	151
48	Glas (Wed.)	Alje Klaassens	dagloner	Winsum	huis & tuin	154
49	Vries de	Levie Lazarus	vleeschhouwer	Winsum	huis & erf	68
50	Bolhuis van	H.	notaris	Leens	huis & tuin	90
51	Berg van den	Johannes Hendriks	timmerman	Winsum	huis & tuin	160
52	Dijk	Pieter Jurriens	landbouwer	Winsum	huis & tuin	440
53	Haar ter (of zijne erven)	Johannes Wilhelmus	medicinael doctor	Winsum	water als weideland	240
54	"	"	"	"	tuin	2690
55	Ham van	Joost Siemens	koopman	Winsum	huis & tuin	450
56	Hopma (Wed.)	Bartes L.	-	Winsum	huis & tuin	470
56bis	"	"	"	"	tuin	470
57	Hopma	Geuchien Bartels	bierbrouwer	Winsum	schuur & erf	400
58	Brommersma	Jacob Wiebes	molenaar	Winsum	wind pelmolen & erf	560
59	Danhof (Wed.)	Albert Freerks	koopman	Winsum	huis & tuin	270
60	Brommersma	Jacob Wiebes	molenaar	Winsum	huis & tuin	620
60bis	"	"	"	"	tuin	360
61	Hoeksema	Willem Aaldriks	wever	Winsum	huis & tuin	169
62	Mulmeijer	Johan Christoffer	timmerman	Winsum	huis & tuin	130
63	Tjaarts (Wed.)	Freerks	dagloner	Winsum	huis & tuin	420

nr.	achternaam	voornamen	beroep	woonplaats	functie perceel	opp.m ²
64	Winsum	Kerkvoogdij van			kerkhoff en kerk	3310
65	Tymens	Jan	landbouwer	Winsum	tuin	390
66	Winsum	Kerkvoogdij van			huis & tuin	2310
67	Winsum	Kerkvoogdij van			huis & tuin	660
68	Winsum	Kerkvoogdij van			school	152
69	Vennema	Frik Jokes	koopman	Winsum	huis & tuin	220
70	Kletslee (Wed.)	Meindert	koopman	Winsum	huis & tuin	119
71	Winsum	Kerkvoogdij van			huis & tuin	180
72	Borgman	Wessel Ames	koopman	Winsum	tuin	570
73	"	"	"	"	schuur of stalling	112
74	"	"	"	"	huis & erf	270
75	Vonk (Wed.)	Jacob Jans	kastelein	Winsum	huis & tuin	168
76	Rikkerts (Wed.)	Menne Drewes	dagloner	Winsum	huis & tuin	105
77	Jong de (Erven)	Jan Pieters	dagloner	Winsum	huis & tuin	195
78	Tymens	Jan	landbouwer	Winsum	huis & erf	1990
79	"	"	"	"	tuin	540
80	"	"	"	"	tuin	1070
81	"	"	"	"	water als weide- land	690
82	"	"	"	"	schuur & erf	3590
83	"	"	"	"	weideland	10440
84	"	"	"	"	tuin	2550
85	"	"	"	"	huis & tuin	790
86	Staal	Reiners Abels	dagloner	Winsum	huis & tuin	195
87	Haan de	Geert Hendriks	dagloner	Winsum	huis & tuin	89
88	Bruins (Wed.)	Jacob Freerks	dagloner	Winsum	huis & tuin	310
89	"	"	"	"	tuin	460
90	"	"	"	"	bouwland	1910
91	Winsum	Diacony van			huis & erf	310
92	Tuinema	Roelf Siegerts	schoenmaker	Winsum	tuin	200
93	Rikkerts (Wed.)	Menne Drewes	dagloner	Winsum	tuin	190
94	Martini	Pieter Pieters	bakker	Winsum	huis & erf	88
95	Tuinema	Roelf Siegerts	schoenmaker	Winsum	huis & tuin	300
96	Vries de	Izaak Nathan	koopman	Winsum	huis & tuin	660
97	Wolde van der (Wed.)	Jan Roelfs	winkelier	Winsum	huis & tuin	530
98	Roo	Pieter Jans	timmerman	Winsum	huis & tuin	750
99	Kuipers	Abraham Lam- mert	stelmaker	Winsum	huis & tuin	690
100	Pettinga	Jan Wytse	landbouwer	Winsum	weg als weideland	159
101	Winsum	Gemeente Bestuur van			erf	65
102	Westerloo	Jan Willems	kleermaker	Winsum	huis & tuin	210
103	"	"	"	"	huis & tuin	194
104	"	"	"	"	huis & tuin	560
105	Bruins	Hendrik Rein- ders	kousenmaker	Winsum	huis & tuin	320
106	Louwes HZoon (Weduwe)	Willem	koopman	Winsum	huis & tuin	730
107	Klok	Berend Gerrits	uurwerkmaker	Winsum	huis & tuin	197
108	Molen van der	Jan Conraats	winkelier	Winsum	huis & tuin	156
109	Louwes HZoon (Weduwe)	Willem	koopman	Winsum	huis & tuin	105
110	"	"	"	"	huis & tuin	126
111	Dijk van	Egge Jans	bakker	Obergum	tuin	390
112	Kuiper	Jan Pieters	kuiper	Winsum	huis & tuin	480

nr.	achternaam	voornamen	beroep	woonplaats	functie perceel	opp.m ²
113	Louwes Hzoon	Willem	koopman	Obergum	schuur & erf	88
114	Wildeveld	Pieter Gerrits	molenaar	Obergum	wind koorndmolen & erf	580
115	"	"	"	"	huis & tuin	580
116	Pesman	Gerhardus Martinus	rentenier	Obergum	huis & tuin	460
117	Numan (Wed.)	Stephanus Hendrikus	burgemeester		huis & tuin	270
118	"	"	"	Obergum	schuur	91
119	"	"	"	"	huis schuur & erf	360
120	Greben	Jan	smid	-	huis & erf	96
121	Wildeveld	Pieter Gerrits	molenaar	Winsum	pakhuis & erf	72
122	Molen van der	Poppe Jans	koopman	Winsum	huis & erf	104
123	Kuiper	Jan Pieters	kuiper	Winsum	huis & erf	142
124	"	"	"	"	huis & erf	230
125	"	"	"	"	huis & tuin	680
126	Bentum	Albertus	apothecer	Winsum	huis & tuin	300
127	Kraan	Johannes Hanzes	horlogemaker	Winsum	huis & tuin	550
128	Dijksterhuis	Jan	boekverkooper	Winsum	huis & erf	168
129	Greben	Jan	smid	Winsum	huis & tuin	530
130	Kuinder	Willem Derks	dagloner	Winsum	huis & tuin	168
131	Venhuizen	Roelf Lutjes	grutter	Winsum	schuur & erf	84
132	"	"	"	"	huis & erf grutterij	400
133	Martini (Wed.)	Pieter Pieters	bakker	Winsum	huis & erf	650
134	Louwes Hzoon	Willem	koopman	Winsum	pakhuis & erf	165
135	Bolhuis	Alje Abels	schoenmaker	Winsum	huis & erf leerlooyerij	270
136	Stoit	Hendrik Lammererts	kastelein	Winsum	schuur & erf	220
137	"	"	"	"	huis & erf	350
138	Borgman	Wessel Ames	koopman	Winsum	huis & erf	270
139	[wordt niet aangegeven]					
140	Nooten van	Jan Meinderts	koornschipper	Winsum	huis & erf	70
141	Borgman	Wessel Ames	koopman	Winsum	huis & erf	540
142	"	"	"	"	tuin	900
143	"	"	"	"	stalling of schuur & erf	220
144	Mulder	Martin Gerhards	glazenmaker	Winsum	huis & tuin	300
145	Smit	Pieter Abels	smid	Winsum	huis & tuin	490
146	Bouer	Jacobus	rentenier	Winsum	water als weideland	184
147	"	"	"	"	tuin	1940
148	"	"	"	"	tuin	1400
149	"	"	"	"	huis & tuin	680
150	Wildeveld	Pieter Gerrits	molenaar	Winsum	boomgaard	2590
[151 t/m 153 zijn niet in de kaart opgenomen]						
154	Pettinga	Jan Wijtzes	landbouwer	Winsum	tuin	2240
155	"	"	"	"	huis & erf	3790
156	"	"	"	"	water als weideland	690
157	"	"	"	"	boomgaard	1470
158	"	"	"	"	boomgaard	1840
159	"	"	"	"	weideland	10700

¹ Graag bedanken wij weer Clemens Tersteeg, die ook deze kaart voor ons heeft gescand.

Aanbieding archiefinventarissen aan ir. A.A. Dees

Op dinsdag 2 juni 1998 zijn de inventarissen van de archieven van de voormalige gemeente Baflo en Ezinge over de periode 1811-1934 tijdens een bijeenkomst met alle Historische Verenigingen in de gemeente Winsum aangeboden aan burgemeester ir. A.A. Dees. Tijdens deze bijeenkomst werd het woord gevoerd door de heer J. Hillenga (archivaris gemeente Eemsmond) en de provinciaal archiefinspecteur de heer drs. J. Dijkstra.

Het college van burgemeester en wethouders heeft vanaf 1993 gelden beschikbaar gesteld voor de inventarisatie van de statische archieven. De Archiefwet schrijft voor dat de overheid de archieven in 'goede en toegankelijke staat' moet houden.

Door de beschrijving van de inhoud van de archieven is de geschiedenis van de genoemde gemeenten toegankelijker geworden.

De samensteller van deze inventarissen is de heer A. Moorlag. Volgend jaar zal hij het archief van de voormalige gemeente Adorp inventariseren. Daarmee is dan het project 'inventarisatie archieven 1811-1934' afgerond; de inventaris van de voormalige gemeente Winsum is in 1994 al uitgegeven. De inventarissen zijn te verkrijgen op het gemeentehuis van Winsum; de kosten bedragen f 10,-. Inlichtingen kunt u verkrijgen bij de coördinator Interne zaken, tel. 0595-447730.

Centraal thema van deze bijeenkomst was het archiefbeheer. De heren Oosterhuis en Kalma kennen we als Winsumer schatbewaarders. Zij boden op deze avond het eerste exemplaar van het geïnventariseerde archief van de gemeente Winsum aan aan burgemeester ir. A.A. Dees. Hieronder volgt een kort verslag van de inleidingen van de heren Dijkstra en Hillenga en het 'vragenuurtje' na afloop.

De heer Dijkstra vertelt over de ontsluiting en het beheer van de gemeentelijke archieven. -

Bij ontsluiting van het archiefmateriaal wordt projectmatig gewerkt. Eerst wordt een structuur vastgesteld en vervolgens moeten de lopende zaken via de nieuwe richtlijnen bewerkt worden. Het archief wordt opgeschoond, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen het statische en dynamische archief. In de gemeentelijke archieven kunnen niet alleen stukken van de gemeente worden bewaard, maar ook van particulieren of bedrijven.

Tot voor kort was de situatie in Winsum ongunstig door de

verspreide bewaring en het ontbreken van adequate bewaarvoorzieningen. De eerste voorwaarde voor archiefbeheer is de aanwezigheid van een geconditioneerde ruimte, waarin de archiefstukken bij een temperatuur ca. 18 graden Celsius en de juiste relatieve vochtigheid bewaard kunnen worden. Voorts wordt de toegankelijkheid bevorderd door het maken van een inventaris.

Het is de bedoeling dat het gehele gemeentearchief in 2001 op uniforme wijze is ontsloten. Om de bewaartermijn te vergroten en het ruimteprobleem te beperken wordt een deel van het archief overgebracht op microfilm. Zo nodig worden beschadigde of aangetaste stukken gerestaureerd.

Er wordt naar gestreefd om in het gemeentehuis een ruimte te creëren, waar belangstellenden de nu openbare stukken kunnen inzien en bestuderen. Voor stukken met een 'boven-lokaal' belang moet men overbrenging naar het Rijksarchief te Groningen overwegen. Hier zijn deze stukken beter op hun plaats.

De heer Dijkstra pleit voor de aanstelling van een streekarchivaris, die kan helpen bij het opsporen van particuliere-

en bedrijfsarchieven. Zo'n functionaris kan het 'erfgoed' veilig stellen en als vraagbaak dienen voor de historische verenigingen.

Op de langere termijn zal het ook mogelijk zijn om informatie te verzamelen via Internet. Deze stap naar openbaarmaking opent grote perspectieven voor cultuuroerisme, wetenschappelijk onderzoek en de uitgave van boeken en tijdschriften.

De heer Hillenga gaat nader in op aard en soort van de stukken uit het gemeentelijk archief.

Na de instelling van gemeenten in de Franse tijd werden de nieuwe bestuurders belast met een groot aantal taken. Het resultaat hiervan is een zeer veelzijdig archief, dat weinig specialisatie kent. Tot de gemeentelijke taken behoorden onder meer: registratie van vreemdelingen, waken voor dijkdoorbraken en overstromingen, bestrijding van besmettelijke ziekten onder mensen en vee, het regelen van nachtwakers, gemeentelijke reiniging en straatverlichting, toezicht op maten en gewichten, invoer van gemeentelijke belastingen en uitvoering van besluiten van de hogere overheden.

Verder fungeerde de maire of burgemeester als een soort hulp-officier van Justitie. In 1811 kwam daar nog bij het bijhouden van de burgerlijke stand. En in 1850 werd ook het lager onderwijs een gemeentelijke taak. Weer later volgde het organiseren van verkiezingen (wie geen belasting betaalde, had nog geen stemrecht).

In de oude archieven wordt alles op datum bewaard en niet op onderwerp. Volop werk dus voor de archivariissen. Interessant blijkt een verzameling bescheiden in de mappen 'Oude stukken', waarin bestekken van wegen en gebouwen werden aangetroffen. In het register van de dienstplichtigen werden bijzonderheden aangetroffen omtrent lichaamskenmerken die tot afkeuring hebben geleid, zoals zere teen of stijve vinger. Ook zijn er gegevens over betalingen van schoolgeld en uitkering aan armen. Deze taak heeft de gemeente overgenomen van de diakoniën van de kerken (destijds per kerspel georganiseerd).

Ter afronding van de bijeenkomst wordt ingaan op vragen van de aanwezigen.

Kan men wel altijd terecht in de archieven?

Meestal is het nuttig om een afspraak te maken. Een aparte ruimte voor het napluizen heeft Winsum niet. Maar men kan terecht in de kantine of bij de medewerkers van het archief. (Altijd beter dan in Delfzijl waar men moest werken in de kluis bij een temperatuur van 18 graden.)

Kunnen de leden van streekhistorische verenigingen misschien helpen met archivering of omschrijvingen?

Bij voldoende deskundigheid zou dat wel mogelijk moeten zijn.

De streekhistorische vereniging Winsum-Obergum is nog steeds op zoek naar archiefruimte. Welke mogelijkheden

biedt het oude gemeentehuis daarvoor?

Misschien is het arrestantenhok daarvoor bruikbaar. Wordt onderzocht.

Kunnen de historische verenigingen betrokken worden bij het opstellen van de lijst van beschermde monumenten?

Die mogelijkheid bestaat inderdaad: men kan bij de minister een monumentenstatus aanvragen. Een voorbeeld hiervan is de sluis te Schaphalsterzijl.

Hoe kunnen we er toe bijdragen dat de oude verwaarloosde kerkhoven beter onderhouden worden?

Vrijwilligers uit de vereniging zouden daarbij kunnen en willen helpen. Baflo heeft een enthousiaste groep mensen die oude grafstenen kan restaureren.

Tenslotte wordt besloten dat de verenigingen elkaar beter gaan informeren. Een gezamenlijke excursie of vergadering moet mogelijk zijn. Er zijn per slot van rekening in totaal ruim 700 leden bij de verenigingen in onze gemeente aangesloten.

■ C. de Ranitz

Een leuk cadeautip?

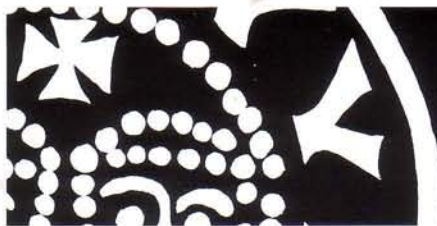
Er zijn nog exemplaren verkrijgbaar van het door de Stichting Winsum-Obergum uitgegeven boek

**DE LEVENSSCHETS VAN
GEERT REINDERS
1737-1815**

*Uitgegeven door de werkgroep
'Winsumschrijvers en schrijfsters'*

*U kunt het boek tegen betaling van
f 25,00 verkrijgen bij J. Tersteeg,
Westerstraat 31 te Winsum.*

Werkgroepen

Werkgroep Archeologie

Contactpersoon: Marije Essink
Broeksterkleiweg 2
9968 TG Broek
tel. 0595-528417

Overige leden: Nanne Berghuis, Klaas Dijkhuis, Marius Hazenberg, Anton Rinzema en Jos Stroosma.

De werkgroep Archeologie is in 1998 tot nu toe vijf keer bijeen geweest. Deze werkgroep, en dan met name Klaas Dijkhuis, is momenteel bezig met onderzoek van een gedeeltelijk afgegraven wierde bij Holwierde (gemeente Delfzijl), waar ooit het Oldenclooster heeft gestaan. Klaas Dijkhuis kwam hier terecht op verzoek van provinciaal archeoloog Henny Groenendijk. Er vonden namelijk graafwerkzaamheden op deze wierde plaats die eigenlijk in de gaten gehouden moesten worden.

Klaas heeft zeer veel vondsten op deze wierde gedaan. Voornamelijk aardewerk uit verschillende perioden vanaf de terpentijd en enkele menselijke skeletresten. Klaas heeft een deel van het gevonden aardewerk geplakt en gerestaureerd. Zowel Marije Essink als Marius Hazenberg zijn met Klaas meegeweest naar Holwierde om mee te helpen. Anton Rinzema bleek voor zijn werk bezig te zijn met historische stukken van het Oldenclooster, zodat we intussen veel gegevens hebben kunnen verzamelen over dit voormalige klooster.

Deze werkzaamheden vallen weliswaar buiten de gemeente Winsum, maar bieden ons toch de mogelijkheid voor enig archeologisch onderzoek, aangezien er momenteel binnen de gemeente Winsum weinig voor ons te doen is. We kunnen helaas geen vondsten meer zoeken op de Rode en Groene Wierde bij Ranum, omdat de grondeigenaar ons vooralsnog geen toestemming wil geven. Wel willen we diverse geplande graafwerkzaamheden op verschillende locaties in de gaten houden en zo mogelijk aanwezig zijn voor het bergen van eventuele archeologische vondsten: De bouw van een hotel-restaurant bij de camping te Winsum (als dit doorgaat). Mogelijk is dit terrein nog een deel van voormalige kloosterterrein.

De aanleg van een rondweg bij Zandweer (gemeente Eemsmond): deze geplande nieuwe weg komt langs de voet van een wierde en vlak langs een voormalig kloosterterrein. Uit deze wierde zijn vondsten bekend uit de Frankische

periode en een fundering van kloostermoppen. Het uitbreidingsplan De Brake 2 te Winsum. Hier bevinden zich fundamente van de voormalige borg De Brake. Ook de voormalige Blauborg bevond zich in deze omgeving.

Verder heeft de werkgroep van Jacques Tersteeg bericht gekregen dat er zich bij de gemeentewerkplaats een aantal fragmenten van middeleeuwse zuilen bevinden, die gevonden zijn bij de bouw van het nieuwe gedeelte van het gemeentehuis. Het is de bedoeling om deze zuilen gezamenlijk te gaan bekijken en er foto's en tekeningen van te maken. Mogelijk hebben deze zuilen iets te maken met het voormalige Dominicanerklooster in Winsum.

■ Marije Essink

**digitaal
veelkleurig
& totaal**

www.scholma.nl
Industrieweg 4
Postbus 7
9780 AA Bedum
Telefoon 050-3013636
Fax 050-3012732

scholma druk bedum bv

Verslag jaarvergadering

Het was helaas niet mogelijk een kort verslag van de jaarvergadering op te nemen in ons april nummer. Beter laat dan nooit leest u hier de gebeurtenissen van 18 maart 1998.

De voorzitter kan 45 aanwezigen begroeten in zalencentrum De Hoogte.

In het afgelopen jaar:

- is het ledental gestegen tot 145; waren veel leden actief in een werkgroep;
- is er hard gewerkt aan een boek en monument voor Geert Reinders;
- werden er gesprekken gevoerd met oudere ingezetenen;
- vorderde het archeologisch onderzoek van de Rode en de Groene Wierde gestaag;
- was de vereniging het oneens met de gemeente over de aanpak van de Munsterweg (oude paden en wegen willen wij graag in originele staat behouden).

De kascommissie oordeelt zeer positief over de financiële administratie van de penningmeesteres.

Hoewel ons tijdschrift de nodige kosten met zich brengt, behoeft de contributie niet te worden verhoogd.

De begroting voor 1998 ontlokt geen commentaar. Mevrouw L. Veltman neemt plaats in de kascommissie.

Rijksarchief

De heer J. Meinema, oud-archivaris van het Rijksarchief te Groningen, houdt na een korte pauze een lezing over genealogie, de 'familiekunde'. Onderzoek naar voorouders staat ruimschoots in de belangstelling en de vraag is: hoe pakt men dit aan? Er zijn twee methoden: ofwel men begint bij het heden en gaat zover mogelijk terug ofwel men gaat uit van de oudst bekende. Het welslagen van de naspeuringen wordt vergemakkelijkt indien de te zoeken personen over een zekere welstand beschikten. Immers, dan zijn er documenten, notariële akten en andere bronnen aanwezig. Telkens moeten gevonden gegevens op juistheid worden gecontroleerd.

De belangrijkste bronnen zijn: de akten van de burgerlijke stand, de registers van geboorte, huwelijk en overlijden bij het Rijksarchief en de kerkboeken.

De burgerlijke stand dateert van 1811 en is een taak van de gemeente. Medewerking van gemeentelijke ambtenaren verloopt meestal soepel en informeel. Men moet altijd zoeken in plaatsen waar de gezochte persoon heeft gewoond.

De akten van de burgerlijke stand werden in tweevoud opgemaakt. Een exemplaar bleef bij de gemeente, het andere werd gezonden naar de arrondissementsrechtbank. Op de rechtbank werd de akte gecontroleerd. Fraude onmogelijk.

Bij het Rijksarchief gaat men zeer methodisch te werk.

Er bestaan alfabetische toegangen, die in blokken van tien jaar zijn gerangschikt. De gegevens zijn inzichtelijk geordend. Toch komt men voor verrassingen te staan, want niet altijd zijn datum van bijvoorbeeld geboorten exact gelijk. Tussen gebeurtenis en moment van aangifte kan best enig tijdsverschil bestaan.

Voor oudere gegevens komt men terecht in kerkboeken van de Nederduits Gereformeerde Kerk, de latere Ned. Hervormde Kerk. Deze was belast met de registratie van lidmaten. Geboortedatum en doopdatum verschillen weer. Als toegang moet men weten in welk kerspels de te zoeken persoon heeft gewoond. Vaak zijn kerspels opgeheven of samengevoegd. Zo is Bellingeweer samengevoegd met Winsum en Ranum met Obergum.

Sommige registers zijn verloren gegaan door brand, oorlogshandelingen, vocht of door toedoen van muizen. De onderzoeksresultaten kunnen erg verschillen. Als de status van de voorouders niet aan de verwachtingen voldoet zijn velen geneigd maar te stoppen met verdere naspeuringen. Dit is ook het geval als de vader onbekend is of iets op zijn kerfstok heeft. Sinds 1811 is het beroep van notaris bij wet geregeld. Koopakten, huurovereenkomsten en boedelinventarissen leveren soms interessante gegevens op.

■ C. de Ranitz